

РОЗДІЛ 1

ФІЛОСОФІЯ

УДК 316.3

Ольга БОЙКО

ПРОСТОРОВІ ТА ТЕМПОРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДСЬКОГО УНІВЕРСУМУ

В статті розглядаються просторові та темпоральні характеристики людського буття. Показано, що двома основними такими осередками є Захід і Схід як втілення двох способів життя у світі й переживання цього світу. Захід і Схід розглядаються як культурні осередки, що відрізняються типом детермінації людини та типом самодетермінації суспільства. Звернута увага на те, що в сучасних умовах існування, коли відбувається процес все більшого наближення народів один до одного, зберігається боротьба двох тенденцій – роз'єднувальної та об'єднувальної. Акцентовано увагу на визнанні пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів конкретної людини, а також збереження національного, специфічного у розвитку окремих народів.

Ключові слова: культура, цивілізація, просторовість, темпоральність, універсалізм.

Постановка проблеми. Феноменологічне розуміння світовідчуття, світоставлення зводиться до переживань часу і простору. В кожному з цих феноменів життєвого світу так чи інакше присутній “дух епохи”. Через це людина переживає свою причетність до соціуму, до культури, до стану світу взагалі. При цьому “світ” з онтологічної та гносеологічної категорії перетворюється на феноменологічну категорію, коли в ній наявні як об'єктивні (соціальні), так і суб'єктивні (особистісні) моменти. Оточуючий нас світ є соціально сконструйованим і соціально позначеним. Відтак соціальний порядок, інституціалізоване життя розглядається крізь особистісний вимір. Повсякденна реальність – онтологічне “тут і тепер” – конструюються на ґрунті людського досвіду, світоставлення як переживання, відчуття життя. Життя набуває культурологічного характеру, де актуалізується

і специфікується відношенням людини до світу в цілому, з'являються різноманітні феноменологічні виміри.

Прискорення життя технологічної цивілізації якісно змінює відчуття часу, миттєвість “скорочується” до найменших одиниць. Відбувається динамізація і темпоралізація не лише всієї соціальної реальності, але й людського світоставлення як такого, його ментальних і чуттєвих характеристик.

Іншим феноменологічним виміром відношення людини до світу є просторовість. Під цим поняттям розуміють перцептивну, “горизонтальну” протяжність, тобто людиною зорієнтований простір. Він конститується в переживанні просторовості, як у людській спрямованості на світ, так і в орієнтованості світу на людину. Але на сучасному етапі відбувається ще процес, який характеризується руйнацією старої системи цінностей і на їх уламках будується нове світобачення. Цьому новому світобаченню притаманний ризик, невизначеність, складність та невпевненість. Тому, останнім часом, все більше актуалізується проблема людської особистості як системоутворюючого чинника суспільства. Адже велика роль належатиме людині, яка здатна орієнтуватися у навколишній дійсності, прогнозувати шляхи розвитку цивілізації. Мабуть, всі погодяться з висловом А. Ю. Носової, що “саме спосіб людського існування, самовизначення й самобачення і визначає весь спектр культурного життя, всю систему поглядів, оцінок світосприйняття. Саме він є тією клітиною, яка вступаючи у взаємодію, взаємозалежність породжує той чи інший організм, той чи інший тип суспільства” [4, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе місце в розробці теми займають роботи тих дослідників, у яких пропонуються спроби побудови ідеально-типової моделі цивілізації. Тут слід назвати, в першу чергу, праці М. Я. Данилевського, Г. Зиммеля, О. Шпенглера, А. Дж. Тойнбі, Н. Еліаса. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених проблемі, цивілізаційний процес як такий майже не розглядався у вітчизняній науковій думці.

Мета публікації полягає в здійсненні аналізу просторових та темпоральних характеристик людського універсуму, який умовно поділений на два світи – Захід та Схід.

Виклад основного матеріалу. Нове бачення світу збагачується культурною спадщиною багатьох народів, цивілізацій, і це дає підстави сподіватися, що здійснюючи плідний синтез, без втрати будь-якою культурою притаманної їй самобутності і унікальності, людство змо-

же винайти й успішно втілити в життя такі форми соціального існування, які дадуть змогу подолати кризу, досягти гармонії.

Отже, в цьому випадку і стає в пригоді, та, мабуть, і є єдиним для розгляду та аналізу, цивілізаційний підхід, який визначає розбіжності цивілізацій та, водночас, дає можливість і їх порівнювати. Виділення двох підходів – споглядально-осмислюючого і активно-перетворюючого способів життя у світі й переживання цього світу – дозволяє зупинитися на двох типах цивілізації – Західної та Східної. Дихотомний макромасштабний поділ людства на два основних типи – стійка конструкція соціологічної та культурологічної думки. Можна сказати, що аналізуючи соціокультурний світ з позиції плюралістичної різномасштабності, все ж таки не усувається ні універсалізм, ні еволюціонізм, ні дихотомний підхід. Але суттєвим принципом упорядкування самого полікультурного підходу стало виокремлення цивілізацій як найбільш крупних соціокультурних систем, які розвиваються, крокують своїм шляхом. А їх різницю можна пояснити лише звертаючи увагу на розходження шляхів цивілізаційної динаміки, в тому числі і таких великих соціокультурних регіонів як Захід і Схід. При їх зіставленні і потрібно використовувати критерії, які б були значимі для вирішення подібних завдань. Отже, все більш виникає необхідність сформулювати методологію “розуміння” та “комунікації між культурами”.

Проводячи аналіз взагалі будь-якої культури, суспільства, цивілізації можна і потрібно здійснити системне порівняння з іншою культурою. Так, здійснюючи порівняльний аналіз культури Заходу і Сходу, перш за все, потрібно виявити їх основні відмінності, а також риси їх подібності. Слід також встановити основні види внутрішніх відносин між явищами культури, які є загальними для Заходу і Сходу. Оскільки кожна культура має свою внутрішню організацію, структурність, то потрібно робити аналіз з урахуванням принципу структурної класифікації, тобто кожен культуру можна розглядати як по вертикалі – яка поділяється на декілька періодів, так і по горизонталі – складається з великої кількості утворюючих її елементів.

Порівняльний розгляд та вивчення культур Заходу та Сходу, на нашу думку, набуває актуальності і має велике теоретичне значення. Вчені здійснюють дослідження в цій сфері з тим, щоб знайти точки зіткнення та, в кінцевому рахунку, знайти “спільну мову”, яка б відповідала головним тенденціям розвитку людства в цілому. В цьому ракурсі порівняння потрібно здійснювати з урахуванням принципу практики. Компаративне дослідження на основі вище названих прин-

ципів все ж таки ускладнюється тим, що поняття “Схід” та “Захід” не мають чітко визначеного сенсу. Відмінність між Заходом і Сходом цікавить суспільствознавців як різниця між двома типами культур. Не викликає сумнівів те, що між сучасними та традиційними культурами існують суттєві відмінності. Та все ж таки теза про те, що західна цивілізація це є сучасна цивілізація - не є абсолютною. З історії ми знаємо, що західна цивілізація виникла у восьмому і дев'ятому сторіччях і набула свої характерні особливості у подальших періодах. Отже, як підкреслює С. Хантингтон, Захід був західним задовго до того, як став сучасним [5, с. 843].

Протягом довгого часу проблема “Захід-Схід” розглядалася переважно з позицій європоцентризму. Так, розвиток культури взагалі розумівся подібно сходженню по єдиним для всього людства сходам, але водночас стверджувалося, що Захід піднявся по них на значно вищу сходинку, ніж Схід. А отже, різниця між західною та східною цивілізаціями вбачалася лише у тому, що Схід просто відстав у своєму культурному розвитку від Заходу на певну відстань і тільки. Сьогодні цей висновок вже не здається таким однозначним, як раніше. Як ми уже переконалися, розвиток культури в різних регіонах йде відмінними один від одного шляхами. Саме з цієї точки зору і виходить, що Захід і Схід – це не просто розташовані одна над одною, чи поряд одна з одною сходинки культурного прогресу, а дві могутні, відмінні одна від одної гілки людської культури, які розвиваються одночасно, але по-різному.

Дихотомія “Захід-Схід” пов'язана з відмінностями соціокультурних структур, не співпаданням темпів та шляхів розвитку, відмінністю менталітету (домінантною установкою масової свідомості). Іншими словами – це два культурних світи, які засновані, існують поряд не на співпадаючих принципах. Один з них – Захід – був пов'язаний з приватновласницькою активністю, прагнув виведення товарно-ринкових відносин на капіталістичний рівень. Інший – Схід – не зазнав всеохоплюючого використання приватновласницьких відносин (хоча вони і мали в деякій мірі місце), не відбудовував прогресивну систему “громадянського суспільства”.

Ці обставини і призвели до того, що, так чи інакше, з'явилися розбіжності в духовному світі, в появі специфічних конфесійних релігій, у правилах та звичаях повсякденного життя людей, зрештою їх особливого умонастрою. “Захід є Захід. Схід є Схід”, – так протиставляв ці два соціокультурні регіони Р. Кіплінг, додаючи, “що їм ніколи не зійтись”. Ця формула яскраво відображає і традиційну євро-

пейську самосвідомість взагалі, і ту форму теоретичної рефлексії, яку вона отримала від багатьох мислителів та вчених, як от Г. В. Г. Гегель, К. Маркс, В. Соловйов, М. Бердяєв, К. Ясперс та інші. Але “феномен” будь-якої культури породжує свої істини, свої інтереси, свої проблеми, своє їх вирішення. Спираючись на теоретичні положення про цивілізації як культурно-історичні системи, які паралельно існують в культурно-історичному просторі, при цьому до деякої міри взаємодіють, іноді взаємозалежать, але які розвиваються відповідно своїй логіці та з власним характером системних зв’язків, можна підкреслити, що в розвитку цивілізацій відсутня ієрархічність. Тому, мабуть, не маємо права говорити, що одні культури “кращі”, а інші “гірші”, що одна цивілізація на більш вищому щаблі розвитку, а інша – на нижчому.

Децентрування класичної схеми всесвітньої історії дозволило оцінити перспективи та можливості європейської історії ґрунтуючись на аналізі тих культурних організмів, які вже завершили свій історичний шлях. Така постановка проблеми дозволила переосмислити взаємини Сходу і Заходу, які описувалися раніше формулою Давній Світ – Європейська культура. “Схід і Захід – поняття сповнені справжнього історичного смислу, – писав О. Шпенглер, – Європа – порожній звук” [6, с. 22].

Філософську і культурологічну думку цікавлять відмінності між Заходом і Сходом не як між різними географічними регіонами, а різниця між двома типами культур. В тому, що культура Сходу та культура Заходу мають свої специфічні особливості, сумніватися не доводиться. Ці культури не однорідні по своєму змісту, при тому ще і сама культура Сходу неоднорідна в більшій мірі, ніж Західна. Є Схід буддистський, а є і мусульманський. Також існують відмінності в способі життя народів, країн, таких як, наприклад, Індія, Китай, Японія. А от культура Заходу поєднана однією релігією – християнством, хоч вона, правда, і розпадається на різні гілки.

Захід і Схід - два боки одного цілого, але дві різні протилежності, які відрізняються типом детермінації людини та типом самодетермінації суспільства, який обумовлює всю культурну самобутність, спосіб сприйняття людиною світу і себе. Розмитість, невизначеність, розчинність людини у світі, поглинання її світом, а людиною світу – така парадигма східної культури. Західноєвропейський же тип мислення ґрунтується на упорядкованій послідовності, на причинно-наслідковій розсудливості. Він намагається рухатись лінійно, прагне

переходити від опанування одним об'єктом до опанування іншим, нанизуючи все на пряму лінію.

Так чи інакше, але підґрунтям будь-якої цивілізації, епіцентром, від якого відходять кола її утворення і осмислення, є людина. Так от, якщо у західній культурі вона знаходиться безпосередньо в центрі і їй належить системо- і світо- утворююча роль, то у східній культурі людина не займає визначеного і визначального місця. Тут людина, якщо так можна сказати, розчинена у всьому, вона у нирвані, мовчанні, у недіянні, у розчиненні будь-яких меж, але які все обмежують, а, значить, не завершують у своїй завершеності. Ось в чому і полягає ця відмінність.

В чому ж причини протилежності Західного і Східного типу мислення, способів волевиявлення людини і її існування? Скоріше за все їх треба шукати у тих соціальних зв'язках, відносинах, у яких існує індивід. Ці зв'язки і визначають спосіб існування людини у світі. Цивілізації Сходу є стабільними бо в їх існуванні раз і назавжди закріплена певна ієрархія, система соціальних зв'язків і ролей. Міфологія Сходу аж ніяк не схильна до боротьби богів, подібно давньогрецькій міфології, а наповнена мудрими настановами стародавніх правителів, які вказують людині шлях до істинного життя, до слухняності. Сталість і незмінність суспільних устоїв лише вимагала від людини дотримання установленого порядку наслідування традиціям. Основний принцип існування особистості в східній цивілізації – це пасивність, “недіяння” (у-вей), терпіння, злиття з природою. Як пише Л. В. Васильєв, не індивідуально-особистісне сприйняття та усвідомлення проблеми буття і місця в ньому окремої людини, а соціально значиме й детерміноване зовнішніми силами (Небо, Дао тощо) поведження людей, тобто соціальна етика та політика мали першорядне і виняткове значення [1, с. 58].

Антична цивілізація, з якої вийшла Західна, будувала свою органічну цілісність завдяки специфіці організації полісів. Політична, економічна і соціальна організація полісів співпадали. Кожний житель полісу, крім, звісно, раба, був громадянином, який на свій розсуд вирішував свою долю і долю свого полісу, брав участь в управлінні суспільством. В кінцевому рахунку західну традицію цікавило все в плані перетворення зовнішнього світу, виходячи з потреб людини.

Активно-перетворююче начало Західної цивілізації потребує виокремлення, виділення особистості. Специфіка цього процесу полягає у становленні суб'єктивності, перетворенні культурного змісту. На відміну від Східних культур, пронизаних інтуїцією, пасивного спо-

глядання, Західна цивілізація постійно перебуває у пошуках особистості, її початків, вимірів і перспектив. Соціокультурні регіони Заходу і Сходу можна розрізняти ще і по їх відношенню до часу. Східна культура залишається здебільше спокійною, самовідтворюється в колах вічно плінного часу, яке циклами постійно повертається, а західна – прогресує в потоці лінійного часу.

Також можна з впевненістю сказати, що західний і східний світи все ж таки не були повністю ізольовані. Постійно було присутнє прагнення до відкриття іншого, невідомого начала у кожній культурі. Бажання віднайти щось нове і, водночас, доповнити, розширити грані свого окремого існування спонукало до зближення Заходу і Сходу в окремих проявах. Діалогічність між Заходом і Сходом стає не тільки методом пізнання, а й способом існування. В ході усвідомлення неминуче спрацьовував механізм використання чужого досвіду під “свій” стереотип, і тим самим відбувався процес, коли чужорідне індектифікувалося з автохтонним і отримувало відповідну оцінку.

Одним з основних мотивів, котрий примушує звертатися до цього питання, є впевненість в тому, що Схід і Захід мають спільні корені походження, які губляться в глибині історії. Якщо шкільні підручники починають вивчати стародавню історію з VII ст. до н.е., епохи Ассирії, Вавілонії, Урарту, Стародавньої Греції, Риму, то єдина прामова відповідно структурно-лінгвістичним дослідженням, розпалася приблизно в 11 тис. до н.е.

Слід відмітити, що і космісти В. І. Вернадський, П. Флоренський та інші припускали наявність всесвітньої, універсальної по своїй природі філософії. Тому уявлення про універсальну, єдину з самого початку культуру, в якій ще не було поділу в духовному і релігійному змісті, мабуть, мають сенс. Для доказу єдності історії і людства К. Ясперс висунув теорію “осьового часу”. Він вважав, що між 800 та 200 роками до н.е. в історії Сходу і Заходу був особливий період, що характеризувався, крім іншого, виникненням нового типу особистості, яка була здатна до високих абстракцій, прагнула досягти свободи й щастя на землі шляхом піднесення до ідеї саморефлексії, нірвани, медитації, атараксії, Дао чи Бога. У неї формується почуття самотності, здатність відвертатися від світу, від суспільства. Цінності, що виникли в ту епоху, є фундаментом єдності науки й людства, становлять ту “ідеальну вісь”, навколо якої і “кружляє” реальна історія людства [7, с. 527].

Однією з найбільш цікавих гіпотез, яка пояснює спільність культурних фрагментів, є версія В. Потапова, яка викладена в науково-

фантастичній повісті “Третя розповідь Аеліти”. Він сформулював теорію єдиної протодержави атлантів, яка охоплювала територію від Америки до Азії. Гіпотеза хоча і науково-фантастична, але в ній є і деякі раціональні елементи. Мабуть, не просто так існує схожість письмен з острова Пасхи, Мохенджо-Даро та старокитайських ієрогліфів, орнаментів Суматри та Полінезії і таке інше.

Загальні корені людства, мови, культури, історії – ось та духовна основа, яка підтримує цікавість та підживлює уми людей, які хочуть знати, шукають відповіді. Ось чому ми повернулися обличчям до духовних цінностей. Причини звернення до Сходу, які особливо підвищилися в останні десятиліття, потребують деякого аналізу західного, раціонального образу мислення. Звичайно, шлях розвитку, яким ідуть європейські країни, вважається більш прогресивним. Вершиною досягнення науково-технічної революції людина стала вважати підкорення найближчого космічного простору, проникнення в глибину будови макро- та мікрокосмосу, і, навіть, в тайну самого розуму. Людина вважає себе царем природи, яку змінює на задоволення власних потреб. В звичайному житті ми, як правило, заспокоєнні стабілізацією та вірою в те, що природні ресурси безкінечні, практично не помічаємо, що підійшли до певних критичних меж, а постійна загроза виникнення війни притупила нашу увагу. Ми сподіваємося за допомогою прогресу своїх технічних засобів знайти вихід з будь-якого стану.

На заході питання про межі пізнання постало ще гостріше. Суперсучасна техніка не змогла позбавити людство наявності великої кількості проблем. І тому багато вчених вважають, що потрібно неодмінно повернутися до джерел, до моменту розподілу Східної та Західної культур. Вони відмічають, що люди Європи почали рухатися в іншому напрямку, ніж Сходу, ними заволоділо бажання пізнання та підкорення світу, сліпо довірилися розуму, який пізнає, розрізняє, поділяє буття, але відкинули інші, більш благодатні сфери свідомості. В результаті, багато зон психіки атрофіювалися. Розбурханий розум повів людей до оманливих цілей. Люди втратили здатність до тренування духу та тіла та набули згубне бажання підкорити собі весь світ за допомогою техніки. Диктат ринкової конкуренції, індустріалізації, дегуманізованої техніки викликає загрозу втрати здорових, справжніх почуттів та зв'язків у відношеннях між людьми, призводить до нерівностей, структурно-ієрархічного розшарування, мафізації, безперервному стимулюванню потреб, всездозволеності.

Запити ефективного виробництва розглядають людину як деяку машину, функціонування якої визначається фізичними та хімічними

законами, які призводять до прославлення “індивіда маси”, що є благодатним ґрунтом для різних фашистських рухів. Проявляється повна байдужість до вкрай потрібних духовних цінностей, які задавлені соціальними обставинами. На противагу цьому, орієнталістські направлення звертаються до особистості, до своєрідних індивідуальних запитів окремої людини, їх світовідчуття, особистим хвилюванням, пошукам індивідуального відношення до оточуючого світу, пробуджують самопізнання.

Позитивне в орієнталізмі, з точки зору сучасної науки – це ідея всебічного розкриття внутрішніх здібностей людини та самопізнання. “Пізнай себе і ти пізнаєш весь світ... Всесвіт та Богів”, – говорила піфія в Дельфійському храмі. Вивчення східних культурно-психологічних традицій має великі можливості для підвищення психофізичної підготовки людини до екстремальних умов діяльності. Головне полягає в тому, щоб традиційні методи були адаптовані до сучасних психологічних та соціальних процесів. Творче опанування культурно-психологічної спадщини східних народів є актуальним з оглядом на необхідність подальшого удосконалення методів і засобів психофізичної підготовки людини, розробки нових методик, що відповідають підвищеним вимогам до професійних та психологічних якостей людини.

Як зазначав А. Дж. Тойнбі, у сучасному світі йде боротьба двох тенденцій – роз’єднуючої та об’єднуючої. Він доводив, що перша з них міститься в націоналізмі, а друга пов’язана з розвитком технології та культурними досягненнями цивілізації. Тенденція, яка роз’єднує, панувала як у минулому так і нині, поступово послаблюється, тоді як об’єднуюча виникла значно пізніше і все більше посилюється. Створення потужних засобів зв’язку, розповсюдження мов національного спілкування, поява діаспор, де разом проживають люди різних національностей на одній території, удосконалення освіти, взаємопроникнення культур – все це утворює технологічні та культурні умови для можливого поєднання усього людства. Отже, в сучасній філософській та суспільній думці концепція синтезу цивілізацій, зокрема цивілізацій Заходу та Сходу, набула багатопланового змісту.

Відштовхуючись від розуміння цивілізації, де за основу беруться історичні системи, в яких логіка функціонування та розвиток, в кожному окремий період, визначаються не тільки існуючими суспільствами, але і культурними інваріантами та історичною пам’яттю, що залишилися в спадок від суспільств попередніх періодів, можна стверджувати, що ключовими ознаками кожної цивілізації є залежність

розвитку суспільств, які входять в дану цивілізацію, від загальної для них культурної спадковості та історичного досвіду [3]. Культура розуміється тут як система зразків свідомості та поведінки, яка передається з покоління в покоління. І саме тому будь-який стан суспільства характеризується через значення тих або інших параметрів, які визначаються зразками культури цього суспільства.

Отже, об'єктивного критерію оцінки певної культури не існує. Та, мабуть, і не повинно існувати. Тому, що потрібно враховувати принцип рівноцінності усіх культур, який вже давно прийнятий в культурно-антропологічному та цивілізаційному підходах. Це рівноцінне відношення до будь-якої культури, котра має свої корені, традиції, цінності, свою ідею розвитку, дає можливість розглянути різні цивілізації не по шкалі “вищі” чи “нижчі”, а як рівні, кожна з яких є сама по собі цінністю. При такому розумінні, і тільки при такій умові можлива взаємодія, спілкування, співпраця різних цивілізацій на рівних. Діалог можливий лише тоді, коли учасників не тільки щось єднатиме. Не менш обов'язковою передумовою спілкування є відмінність кожного суб'єкта спілкування. Без цього учасники діалогу втрачатимуть інтерес одне до одного і плідної співпраці просто не відбудеться. І тільки такий взаємозв'язок надасть користі кожній цивілізації [2, с. 54].

Висновки. Таким чином, концепція цивілізаційного процесу, яка заснована на припущенні або вірі у можливість виникнення єдиної світової цивілізації, базується на визнанні пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів конкретної людини. З цим погоджуються представники майже всіх соціально-філософських напрямків, тому об'єднання держав та народів для вирішення глобальних проблем спільними зусиллями – це справа часу. Але слід додати, що таке поєднання не означає відмову від національного, особливого і специфічного у розвитку окремих народів, культурно-історичних типів.

Література

1. Васильев Л. С. История Востока : в 2 т. / Л. С. Васильев. – Т. 1. – М. : Высш. шк., 1998. – 495 с.
2. Горский В. Ще раз про пошук Європи / В. Горский // Філософські антропологічні читання. – 2000. – С. 44–60.
3. Розов Н. С. Структура социальной онтологии : по пути к синтезу макроисторических парадигм / Н. С. Розов // Вопросы философии. – 1999. – № 2. – С. 3–22.
4. Носова А. Ю. Людина у цивілізації Заходу і Сходу / А. Ю. Носова. – К. : Візант, 1998. – 96 с.
5. Хантингтон С. Захід : унікальність versus універсум / С. Хантингтон // Філо-

- софська думка. – 1999. – № 1–2. – С. 82–100.
6. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер. – Минск : Харвест ; Москва : АСТ, 2000. – 1377 с.
7. Ясперс К. Истоки истории и ее цель / К. Ясперс // Смысл и назначение истории. – М. : Республика, 1994. – 527 с.
- Отримано 10.04.2016

Summary

Boyko Olga. Spatial and temporal characteristics of the human universe.

The article deals with spatial and temporal characteristics of the human being. It has been shown that these two main centers are East and West as the embodiment of two ways of life in the world and experience of the world. East and West are regarded as significantly different, cultural types, like two sides of the whole, two different oppositions, different type of human determination and self-type of society, which make the whole cultural identity, the way perceptions of themselves and the world. The attention has been paid to the fact that in today existence, when the process of increasing approximation nations together takes place, remains a struggle between two trends – interfacial and uniting. The attention has been focused on the recognition of the priority of human values and interests of the individual and the preservation of national, specific to the development of individual nations.

Keywords: culture, civilization, spatiality, temporality, universalism.

УДК 130.3

Олександр КОРНІЄНКО

**ЦІННІСНА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
ЇЇ ДЖЕРЕЛА І СУТНІСТЬ**

В статті аналізується ціннісна свідомість особистості, джерела її виникнення, її природа і сутність.

Ключові слова: сенс життя, особистість, цінність, ціннісна орієнтація, ціннісна направленість.

Постановка проблеми. Реформування нашого суспільства вимагає переосмислення багатьох, здавалося б остаточно вирішених проблем, аналізу їх у контексті всієї світової практики й теорії. Найважливіша з них – визначення орієнтирів розвитку суспільства. Головні цілі цього розвитку формуються як реалізація тих чи інших принципів, ідей, імперативів, цінностей. Мова політичної та ідеологічної сфер плюралістичного суспільства – мова не фатальних законів, а людських цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема цінностей – одна з найбільш складних та суперечливих проблем філософії. За